

Anhöriga som vårdar eller stödjer närstående äldre – underlag till en nationell strategi

Karin Gavelin, Analysavdelningen

11 december 2020

Regeringsuppdraget

Socialstyrelsen fick i uppdrag att lämna ett samlat underlag för en bred nationell strategi för anhöriga som vårdar eller stödjer närstående äldre personer.

Underlaget skulle bestå av:

- en analys av vad ett anhörigperspektiv innebär för den anhörige, den äldre och för personalen, samt
- en kartläggning och analys av i vilken utsträckning ett anhörigperspektiv finns med i tillämpningen av befintligt regelverk och i de fall Socialstyrelsen bedömer att det finns brister, en redovisning av dessa.

Disposition

1. Anhörigperspektivet behöver stärkas i vården och omsorgen om äldre
2. Välfärdsteknik kan vara ett stöd till anhöriga
3. Anhörigas situation är en folkhälsofråga

**Anhörigperspektivet behöver stärkas
i vården och omsorgen om äldre**

Ett anhörigperspektiv innebär...

- ...att anhöriga blir uppmärksammade, lyssnade på och får möjlighet att vara delaktiga – förutsatt att de själva vill och att deras närstående samtycker.
- I praktiken innebär ett anhörigperspektiv att personal, handläggare, chefer och beslutsfattare:
  - ser och lyssnar på anhöriga
  - håller anhöriga informerade
  - har kunskap om vad det innebär att vara anhörig
  - uppmärksammar anhörigas mående och behov av stöd
- Socialstyrelsen bedömer att anhörigperspektivet behöver stärkas på alla nivåer i vården och omsorgen om äldre.

Områden där anhörigperspektivet behöver stärkas

På system- och organisationsnivå:

- vid beslut som rör vården och omsorgens organisering
- i styrning och uppföljning
- vid samverkan och samordning
- i grundutbildningar och kompetensutveckling – även för chefer och beslutsfattare

I myndighetsutövning och utförandet av vården och omsorgen:

- vid utredning och beslut om insatser till den enskilde
- i vård- och omsorgsplaneringen
- i utförandet av vård- och omsorgsinsatser – i synnerhet vid insatser i gemensamma hem
- i utformningen av stöd till anhöriga – ett mer individanpassat och flexibelt stöd efterfrågas

Hinder för ett stärkt anhörigperspektiv

- Bristande kunskap om anhörigas situation och behov bland beslutsfattare, chefer och medarbetare.
- Hög arbetsbelastning, snäv tidsstyrning, bemanningsproblem, ekonomiska begränsningar, osv, gör det svårt för handläggare och medarbetare att beakta anhörigas behov.
- Vården och omsorgens fokus på den enskildes rättigheter kan bidra till att anhörigas behov åsidosätts – även när insatser utförs i anhörigas hem och/eller förutsätter deras hjälp för att fungera. Ett mer familjeorienterat arbetssätt/systemperspektiv efterfrågas därför i myndighetsutövningen och utförandet av vården och omsorgen.

Välfärdsteknik kan vara ett stöd till anhöriga

Vad är välfärdsteknik?

”Digital teknik som syftar till att bibehålla eller öka trygghet, aktivitet, delaktighet eller självständighet för en person som har eller löper förhöjd risk att få en funktionsnedsättning.”

Socialstyrelsens termbank

Välfärdsteknik i äldreomsorgen

- Var femte kommun uppger att de har välfärdsteknik som riktar sig till anhöriga till äldre.
- Ex.vis. digitala trygghetslarm, gps-larm, tillsyn via kamera eller sensorer, videosamtal.
- Olika tolkningar av rättsläget kring insatser till personer med nedsatt beslutsförmåga försvårar införandet av välfärdsteknik.

Välfärdsteknik kan vara ett stöd för anhöriga genom att...

- ... bidra till att hålla anhöriga informerade
- ... ge ökad trygghet och frihet
- ... bidra till att bryta isolering
- ... minska behovet av fysisk tillsyn
- ... hjälpa anhöriga att bevara sin roll som partner/barn/vän.

Det finns potential att utveckla mer digitalt stöd för anhöriga, t.ex. för personer som bor i glesbygd, är bundna till hemmet, förvärvsarbetar, talar andra språk än svenska eller vars närstående har ovanliga diagnoser.

Aspekter som behöver beaktas

- Välfärdsteknik förutsätter viss teknisk kompetens - skötsel och underhåll kan bli ytterligare börda för anhöriga.
- Välfärdsteknik och e-tjänster ställer krav på digital inkludering – t.ex. fungerande uppkoppling och (i vissa fall) tillgång till teknik/bank-id.
- Välfärdsteknik som ersätter fysisk tillsyn eller omsorg kan vara både positivt (färre besök i hemmet, mindre störd sömn) och negativt (mindre mänsklig kontakt och social stimulans).
- Viss välfärdsteknik kan upplevas som övervakande / integritetskränkande.

Teknikens nytta behöver i varje enskilt fall ställas mot den enskildes och dess anhörigas integritet samt behov av trygghet och mänsklig kontakt

**Anhörigas situation är en
folkhälsofråga**

Anhörigomsorgens omfattning och konsekvenser

- Omkring var femte svensk ger omsorg till en närstående – majoriteten till en äldre person.
- Anhörigas omsorg fyller en samhällsbärande funktion, men upplevs ofta som att den är osynlig/tas för given.
- Anhörigas omsorg ska vara frivillig, men är det inte alltid.

Anhörigomsorgens konsekvenser slår olika

- Att ge omsorg upplevs av många som meningsfullt och positivt, men kan få negativa konsekvenser för hälsa, ekonomi och livskvalitet.
- Psykisk påfrestning är både den vanligaste och den svåraste hälsoeffekten som anhöriga uppger.
- Kvinnor upplever mer negativa effekter av att ge anhörigomsorg än män.
- Minoritetsgrupper är mer utsatta och erbjuds mindre stöd.
- Brister i tillgänglighet, kvalitet och jämlikhet i vården och omsorgen minskar anhörigas möjlighet att välja hur mycket omsorg de ger och leder till sämre förutsättningar för en god och jämlik hälsa för anhöriga.

Brister i kommuners och regioners stöd till anhöriga

- tillgången till stöd är inte jämlik över landet eller mellan grupper
- stödet är otillräckligt proaktivt och uppsökande
- vägledning till vården och omsorgen saknas
- många känner inte till kommuners skyldighet att erbjuda stöd till anhöriga och sjukvården informerar inte om det kommunala stödet i tillräcklig utsträckning
- stödet som erbjuds är inte behovsstyrt eller individanpassat – särskilt problematiskt gällande avlösning
- biståndsbedömningar upplevs godtyckliga och rättsosäkra
- möjligheterna att få ekonomiskt stöd är begränsade
- bristfällig dokumentation osynliggör både anhörigas behov och brister i det kommunala stödet.

Anhörigas situation är en folkhälsofråga

- Negativa konsekvenser på individnivå får i förlängningen effekter på samhällsnivå, i form av ökade vård- och omsorgskostnader, minskade skatteintäkter och ojämlika livsvillkor.
- För att förbättra anhörigas situation och förutsättningar krävs en proaktiv ansats: anhöriga behöver identifieras, uppmärksammas och erbjudas stöd i god tid, genom flera kanaler och vid upprepade tillfällen.
- Anhörigperspektivet behöver integreras i konsekvensanalyser vid beslut som rör vården och omsorgens utbud och organisering.
- Anhörigas situation rör flera politikområden, t.ex. socialförsäkrings-, arbetsmarknads-, jämställdhetspolitik.

Synpunkter på behovet av en nationell strategi

- De brister och utvecklingsbehov som tas upp i rapporten är inte nya – det finns förhoppningar om att en nationell strategi ska bidra till att de nu åtgärdas.
- Det finns förhoppningar om att strategin ska fungera som en avsiktsförklaring som ger tyngd åt anhörigfrågor inom vården och omsorgen samt inom andra politikområden.
- Viktigt att strategin **värnar anhörigas rätt att välja om, när och i vilken utsträckning de hjälper sina närstående.**

- Nästa uppdrag rapporteras den 30 juni 2021.
- För att göra ett inlägg eller tipsa om projekt, forskning eller personer att prata med, kontakta Karin Gavelin:
karin.gavelin@socialstyrelsen.se

**Mer information finns på:
www.socialstyrelsen.se**